

УДК 378.1:373

ОКРЕМІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ СЛОВЕСНИКІВ

Галушко М. В.

У статті робиться спроба проаналізувати окремі аспекти управління розвитком творчих здібностей майбутніх словесників. Зазначається, що творчий компонент управління розвитком професійної компетентності майбутніх словесників пов'язаний із самою природою викладацької діяльності і має особливе значення під час навчання студентів.

Ключові слова: управління освітою, методика викладання літератури, творчість, словесник, професійне зростання.

В статье делается попытка проанализировать отдельные аспекты управления развитием творческих способностей будущих словесников. Отмечается, что творческий компонент управления развитием профессиональной компетентности будущих словесников связан с самой природой преподавательской деятельности и имеет особое значение при обучении студентов.

Ключевые слова: управление образованием, методика преподавания литературы, творчество, словесник, профессиональный рост.

The article is an attempt to analyze some aspects of directing the development of creative abilities in future language and literature teachers. The author points out that the creative component in managing the development of professional competence in future language and literature teachers is connected with the very nature of teaching itself and plays a special role in teaching students.

Key words: education management, methods of teaching literature, creativity, language and literature teachers, professional growth.

Постановка проблеми зумовлена необхідністю окреслити окремі аспекти управління розвитком творчих здібностей майбутніх словесників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теорія й методологія управління в галузі вищої освіти окреслена в працях В. Безпалько, Ю. Васильєва, Ю. Конаржевського, В. Маслова, Т. Шамової та ін.

Психологічні закономірності формування творчої діяльності школярів досліджували Л. Виготський, Д. Ельконін, В. Моляко, В. Рибалка та ін.

Особливості розвитку творчих здібностей учня перебували в полі зору дидактів: Т. Бугайко, Ф. Бугайка, В. Буряка, Н. Волошиної, О. Корсакової, В. Лозової та ін.

Мета статті полягає у визначенні організаційних і методичних засад управління розвитком творчих здібностей майбутніх словесників.

Актуальність статті пов'язана з необхідністю окреслити окремі аспекти управління розвитком творчих здібностей майбутніх словесників у ВНЗ.

Виклад основного матеріалу. В Україні проблема забезпечення якості освіти у ВНЗ стоїть дуже гостро. Це пояснюється відсутністю чітких параметрів організації освітнього процесу в різних типах закладів, єдиного підходу до визначення узагальнених критеріїв та механізмів оцінки якості освіти, орієнтацією на застарілі принципи управління персоналом, навчально-виховним процесом, творчим потенціалом студентів та іншими аспектами професійної підготовки.

Сьогодні реформування управління освіти вимагає методологічного обґрунтування, визначення його цілей і завдань, змісту, методів і технологій конкретизації освітніх вимог (так званих показників якості освіти), що висувуються до управління освітніми системами різного рівня функціонування.

У розрізі окреслених завдань, що поставлені перед системою освіти й особисто викладачем-словесником, який займається професійною підготовкою

майбутніх учителів літератури, на чільному місці виступає як мета й критерій оцінки сформованості професійних якостей питання управління розвитком творчих здібностей майбутніх словесників.

Креативність в освіті набуває особливої ваги й актуальності в сучасному світі і стає предметом для аналізу як методистів, так і управлінців-практиків. Так, на думку С. Ніколаська, ніколи ще проблема якості освіти в Україні не мала такого важливого ідеологічного, соціального, економічного і технічного значення, як нині, що визначається низкою об'єктивних чинників:

– рівень сформованості професійних якостей – гарант розвитку країни в межах глобальної економічної конкурентоспроможності;

– специфіка управління в освіті полягає в тому, що управління діяльністю людини, яка є об'єктом педагогічного впливу, здійснюється через її психічну діяльність, внаслідок чого навчання несе певний елемент невизначеності, доповнюється творчим рішенням;

– творче розв'язання навчального завдання є показником високого рівня оволодіння студентом навчальним матеріалом і перенесення навичок та умінь у нову навчальну ситуацію;

– якість професійної підготовки фахівців – невід'ємна вимога до вітчизняної вищої освіти, якщо вона прагне інтегруватися у європейський освітній простір.

Ефективність розвитку творчої навчальної діяльності майбутніх словесників у процесі вивчення літератури значно зростає за умови, якщо:

– вивчено й реалізовано психолого-педагогічні умови оптимального творчого самозростання майбутніх учителів літератури;

– розроблено й впроваджено методичну систему розвитку творчих здібностей майбутніх словесників, в основі якої – сучасні методи й прийоми навчання, що спонукають студентів до самостійної пізнавальної, а в подальшому й творчо-перетворювальної діяльності;

– закладено основи й продовжує формуватися потреба студентів вивчати літературу, прагнення успішно самореалізуватися у творчому аспекті викладацької діяльності.

При розгляді методів навчальної взаємодії творчий компонент діяльності студентів є найбільш перспективним. Головною проблемою при впровадженні процедури управління розвитком творчих здібностей в освіті є персонал, оскільки процедури вимагають зміни корпоративної культури ВНЗ. У першу чергу це стосується культури й кваліфікації викладача, що керує професійною підготовкою майбутніх словесників. Від цього залежить процес удосконалення технологій і контролю формування професійних навичок і вмінь. У свідомість викладача має прийти розуміння того, що збільшення творчого компонента у навчанні веде до високого рівня і ділової досконалості.

Враховуючи, що залучення студентів до світу прекрасного буде ефективним лише за умови належної організації цього процесу, передбачається створення педагогічних ситуацій, завдяки яким ще не використані резерви людської психіки (відсутність яких майже неможливо компенсувати в зрілому віці) можуть розвинути до фундаменту повноцінного естетичного становлення молоді людини.

Ці ситуації створюються, безперечно, і під час навчання в школі: на уроках читання, музики, образотворчого мистецтва, ритміки, позакласної роботи тощо. Шляхом вмілої організації самостійного читання, ігор студентів, діяльності театру, проведення конкурсів, забезпечення належної роботи гуртків, секцій, проведення конкурсів, диспутів, обговорення (рецензування переглянутих кінофільмів, спектаклів), екскурсій у музеї, візитів до театру, картинних галерей, організація зустрічей з улюбленими діячами культури тощо відбувається формування художньої культури й розкриття творчого потенціалу майбутніх учителів літератури під час вивчення фахових предметів у ВНЗ.

При програмно-цільовому управлінні в освіті, зазначає П. Яременко, слід розрізняти цілі освітньої системи й цілі самих програм. Цілі освітньої системи сьогодні пов'язуються з якісно новим рівнем освіченості й розвитку випускників, з високим рівнем їхньої професійної компетентності й конкурентоздатності в

умовах ринкового середовища. При цьому слід пам'ятати, що ціль освітньої системи повинна бути вмотивованою, реалістичною, підконтрольною, повною та мати чітко визначені терміни досягнення.

Формування творчих здібностей майбутніх словесників успішно здійснюється за умови активної участі студентів на заняттях гуманітарного циклу, у діяльності факультативів, у проведенні тематичних вечорів, екскурсій, читацьких конференцій, спеціальних занять у музеях тощо. Усе це сприяє їхній більш широкій орієнтації в світі художньої культури, дає можливість їм бачити світовий культурний простір, заглиблюватись у різні типи культур і вивчати їх.

Першою умовою формування творчих здібностей майбутніх словесників є організація цілеспрямованого емоційно-почуттєвого контакту студентів з різними проявами естетичного в навколишньому світі, тобто організація естетичного споглядання.

Включення студентів у процес естетичного споглядання має розв'язувати такі завдання:

- загострити їхню емоційну сприйнятливність до різних проявів естетичного як у житті, так і в мистецтві;
- збагатити їхнє уявлення чуттєво-образною інформацією;
- сформувати навички естетичної оцінки різноманітних проявів прекрасного (потворного);
- пробудити інтуїцію, витонченість сприймання мистецтва слова;
- сформувати навички студента до емпатійного входження у світ мистецтва.

Творчість як продовження вивчення творів мистецтва для майбутніх словесників – це не лише естетичний, почуттєвий і творчий досвід, а також і спрямоване споглядання, у якому щось подано оригінально й повинно бути сприйнято так, як воно подано. Тому надзвичайно важливо фіксувати увагу студентів на таких істотних ознаках естетичного, як різноманітність, гармонія, цілісність, оригінальність, виразність тощо. Цей найпростіший вид самозаглиблення розрахований на виклик у студентів належного емоційного відгуку на події та явища, що є об'єктом їх спостережень; вдосконалення процесу естетичного споглядання, який, у свою чергу, активізує, збагачує власний досвід майбутніх словесників, збуджує творчу уяву та стимулює духовне становлення.

Друга педагогічна умова формування творчих здібностей майбутніх учителів літератури – організація естетичного споглядання може стати духовним актом, за допомогою якого молода людина має збагнути ідею явища чи речі, або твору через їхнє сприйняття. Духовним актом, який навчить студента бачити в усьому часто приховану привабливість речей, явищ, творів мистецтва, їх утаєну неповторну красу. Один з найзначніших філософів ХХ ст. М. Хайдеггер взагалі вважав, що Кант ототожнював термін “естетика” не зі звичним значенням вчення про прекрасне, а пов'язаним із “старим значенням слова, тобто спогляданням”.

Але актом активного ставлення людини до світу, рівноправною частиною взаємодії людини й мистецтва стають почуття. Тому третьою педагогічною умовою, завдяки якій студенти зможуть “звести” отримані раніше фрагменти споглядання в нові психічні комплекси зі зміною їхньої смислової значущості й масштабу, є створення ситуацій естетичного переживання. Ця умова має розв'язувати такі завдання:

- сформувати навички співпереживання героям художніх творів;
- розвинути здатність відгукуватись на естетичні прояви реального світу;
- практикувати “вихід” естетичних переживань від мистецтва до повсякденного життя.

Найважливішою передумовою успіху тут виступає формування усвідомленого сприйняття молоддю кращих зразків високохудожніх творів.

Процеси у ВНЗ можна поділити на основні та допоміжні, серед яких слід окреслити ті, що безпосередньо стосуються управління творчими здібностями майбутніх учителів літератури. Це зокрема:

- визначення процесів, необхідних для системи управління творчими здібностями майбутніх учителів літератури, їх послідовність та взаємодія цих процесів;

- розробка критеріїв та методів, необхідних для забезпечення результативності функціонування цих процесів та управління ними;
- забезпечити наявність ресурсів та інформації, необхідних для підтримання функціонування і моніторингу цих процесів;
- здійснювати моніторинг, вимірювання та аналіз цих процесів;
- вживати заходи, необхідні для досягнення запланованих результатів (підвищення творчої активності студентів, створення умов для креативності й забезпечення майбутніх учителів літератури необхідними прикладами під час професійної підготовки) та постійного поліпшення цих процесів.

Заходи щодо підвищення ефективності управління в освіті та методичний фактаж з проблеми управління творчими здібностями майбутніх учителів літератури ще ніколи не були одночасно у полі зору дослідника і методиста. Хоча у сучасних умовах вживалися неодноразово, але вони, як правило, запізнілі й не допомагають уникнути вад у професійній підготовці словесників.

Ефективним засобом розв'язання назрілих проблем, на нашу думку, є поєднання управлінських стратегій у побудові навчального процесу з методичними напрацюваннями з порушеної проблеми.

Слушною вважаємо позицію О. Назарова: “Управління якістю освіти передбачає реалізацію управлінської діяльності за такими напрямками:

- підпорядкування дій усіх суб'єктів освітнього процесу єдиній меті;
- визначення характеру й стилю взаємодії керівників і виконавців, усіх суб'єктів освітнього процесу;
- діагностику професійної компетентності та професійно значущих якостей майбутніх словесників та професійно-педагогічних працівників у єдиному смислово ключі;
- установка прямих і зворотніх, зовнішніх і внутрішніх зв'язків між різними видами, формами, структурними елементами системи управління розвитком творчих здібностей майбутніх словесників;
- системну організацію управлінських дій всіх структурних компонентів внутрішньовишівського управління на основі творчого підходу та сучасних інформаційних технологій”.

Справді, шлях до професійної досконалості починається з прикладу тих, хто викладає у навчальному закладі й володіє відповідними здібностями. Ми вважаємо, що серед розглянутих підходів до управління розвитком творчих здібностей майбутніх словесників у ВНЗ найбільш прийнятними є особистісно орієнтований та системно-діяльнісний підходи.

Розробка проблем управління в освіті вимагає методології системного підходу. Цей підхід у таких своїх основних формах, як аналітична й синтетична, широко використовується в дослідженнях різних соціальних явищ і процесів.

Характерними рисами втілення на практиці проблемного та особистісно орієнтовного управління є:

- перехід до цілеспрямованого якісно нового стану освітньої системи;
- поєднання всіх етапів управлінського процесу в єдине ціле та їхню координацію з метою підтримання динамічної рівноваги з зовнішнім середовищем;
- здатність своєчасно виявляти й передбачати можливі проблеми та творчо вирішувати їх;
- творчий характер навчальної діяльності студентів;
- спільне творче вироблення альтернативних варіантів їхнього розв'язання;
- чітке усвідомлення потреб особистості студента та органічне впорядкування фахових вимог до його професійного зростання;
- розробка програм як планових й організаційних засобів відбору найважливіших проблем освітньої системи та забезпечення якнайшвидшого їхнього вирішення, що є однією з цілей програми.

Застосування процесного підходу передбачає серед іншого: нову систему управління, завдяки якій змінюється система розподілу відповідальності й повноважень та здійснюється вирішення конкретних управлінських завдань; регулярний аналіз адекватності та ефективності процесу управління розвитком творчих здібностей майбутніх словесників і пошук можливостей для його удосконалення;

усвідомлення кожним учасником професійної підготовки себе не тільки членом підрозділу, але й учасником процесу; забезпечення спрямованості системи управління на досягнення загальної й конкретної мети (підвищення творчої активності студентів, створення умов для креативності й забезпечення майбутніх учителів літератури необхідним прикладом і професійним досвідом під час фахової підготовки); діяльність викладача спрямована на розробку, підтримку та удосконалення системи управління розвитком творчих здібностей майбутніх учителів літератури.

При цьому система управління розвитком творчих здібностей майбутніх словесників може мати формальну та неформальну основу. Перша визначає комплекс обов'язкових регламентів і нормативів, друга – соціально-психологічне ставлення персоналу до проблем креативності, атмосферу творчості та ініціативи.

З позицій системного підходу інтеграція, стабілізація й розвиток тих чи інших явищ, процесів і структур, що функціонують у педагогічній сфері, можливі тільки за умови їх організації в єдину систему, компоненти якої взаємодоповнюють один одного, що призводить до появи нових інтегративних якостей та забезпечення високого результату функціонування всієї системи.

Так, перший компонент системи управління розвитком творчих здібностей майбутніх словесників – цілепокладання, тобто визначення цілей і завдань, які забезпечують ефективний розвиток і саморозвиток системи.

Другий – організація й координація діяльності всіх ланок системи.

Третій компонент системи управління – це забезпечення викладачем управління творчої діяльності майбутніх словесників. Тут особливого значення набуває зв'язок управлінської діяльності з методичною наукою, оскільки вона є практичним застосуванням нових наукових ідей і концепцій.

Четвертий компонент системи управління – створення викладачем умов для творчості, ефективних педагогічних пошуків, інноваційного руху словесників.

П'ятий компонент системи – діагностика результатів управління, аналіз та оцінка рівня сформованості творчих здібностей майбутніх учителів літератури.

Найкращим чином, на нашу думку, відповідають цілям і завданням управління розвитком творчих здібностей майбутніх учителів літератури проектно-орієнтовані структури. Це – така структура, яка дозволяє інтегрувати у єдине ціле управління відразу декількома проектами одночасно.

Кожний окремий проект реалізується завдяки спланованій і чітко організованій діяльності напівавтономної групи студентів, яку можна назвати динамічно стійкою проектною групою. Мета створення такої проектною групи полягає в реалізації певного продукту діяльності, наприклад, академічної студентської групи університету.

Слід підкреслити, що систему управління розвитком творчих здібностей майбутніх словесників не можна ввести одночасно. Вона формується послідовно, поетапно, відповідно до програми її становлення та розвитку. Що, у свою чергу, залежить від методології й організації управління, які характеризують цілі та методи їхнього досягнення, функції, повноваження та відповідальність за якість освіти.

Висновки. Отже, управління розвитком творчих здібностей майбутніх словесників включає управлінський та методичний компоненти професійної підготовки студентів.

Ефективність розглянутої системи пов'язана з забезпеченням умов творчої діяльності майбутніх учителів літератури, втіленням принципів управління творчим компонентом навчальної діяльності, застосуванням системного та процесного підходів, проектно-орієнтованих моделей тощо.

Література

1. Наукові основи методики літератури : навч.-метод. посіб. / за ред. д-ра пед. наук, проф., чл.-кор. АПН України Н. Волошиної.– К. : Ленвіт, 2002. – 344 с.
2. Шамова Т. Управление образовательными системами : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Т. Шамова, П. Третьяков, Н. Капустин ; под ред. Т. Шамовой. – М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2002. – 320 с.